

СЕРГІЙ КРИЧУН

ЗЦІЛЕННЯ ТРАВМИ: біблійне осмислення та світовий досвід

Рецензія на книгу: *Подолання травми:
глобальні, біблійні та пастирські перспективи*
/ Гол. ред. Пол А. Баркер / Пер. з англ. Д. Морозова.
Рівне: ПП «Формат-А», 2023. – 382 с.; ISBN 978-617-515-385-7

Головний редактор книги – Пол Баркер є єпископом-помічником в англіканській єпархії Мельбурна в Австралії. У книзі «Подолання травми» Пол Баркер зібрав 20 есеїв, які досліджують біблійні, богословські та практичні підходи до подолання людських травм, які виникли за різних обставин (війна, стихійні лиха тощо). Автори поданих у книжці есеїв мають практичний досвід у служінні жертвам війни та насилля у різних країнах Африки, Азії, Близького Сходу та Східної Європи. Цей досвід у допомозі постраждалим вони осмислили у біблійному та культурному контексті. Ця книга адресована пасторам і християнським консультантам, які допомагають постраждалим від різноманітних травм, але вона є корисною і для тих, хто сам пережив травму і жадає зцілення.

Сергій Кричун, студент Одеської богословської семінарії (Одеса, Україна).

Перші три есеї вводять нас у світ Біблії. Джон Стюард знайомить із Йосипом і його досвідом подолання травми. Шлях зцілення травми цього біблійного героя полягав у відплаті добром за зло та в любові до Бога, себе та інших.

Семюел Б. Тільмен у своєму есеї допомагає побачити, як молитва за Книгою Псалмів веде людину від травми до стійкості. Він зазначає, що читання псалмів і наполеглива молитва за ними плекає в нас терпеливість, і це допомагає людині підвищити духовну стійкість і знайти притулок у Бозі.

Ширлі С. Го розглядає, як література мудрості (Книга приповістей) допомагає нам протистояти викликам, що спричиняють травми. Навіть більше, вона підкреслює, що чесноти, які проголошує література мудрості, не тільки допомагають протистояти нинішнім стражданням і болю, а також ведуть людину за межі сьогодення до майбутнього.

Особливу увагу слід звернути на есеї Іди Глейзер, яка оповідає про власний досвід подолання травми після аварії. Щоб реорганізувати свій світ, авторка розробила три структури, які охоплювали намагання досягнути посттравматичний стресовий розлад, пошук у Біблії чогось подібного до автомобільної аварії (це було центральним в її досвіді) і визначення ключових понять, які б могли скерувати до відповідного біблійного матеріалу. У цій послідовності авторка розглядає травму та розмірковує над шляхом зцілення. Вона також виділяє Книгу Йова, яка, на її думку, найбільш глибоко аналізує індивідуальну травму. Здається, що виклад матеріалу трохи безладний, містить роздуми авторки, написані на різних етапах подолання особистої травми, але, на мій погляд, він відображає стан травмованої людини та її шлях до зцілення.

Есеї доктора Ісаака І. Мбабазі розкриває зовсім відмінний аспект індивідуальної травми, яка є результатом громадянської війни у Демократичній Республіці Конго. Автор порушує дуже складні питання. Як повинні реагувати скривджені християни на завдане їм зло? Як повинні реагувати зловмисники після того, як ми відповіли на їхнє зло насильством? Що пропонує обом сторонам Євангелія? Який християнський богословський дискурс прийнятний у цій ситуації? Відповідь на ці запитання він знаходить у вченні про невідплату в Євангелії від Матвія. На його думку, у сучасному конголезькому контексті будь-яка християнська богословська риторика примирення, ґрунтуючись на вченні Матвія щодо прощення, повинна чітко розмежувати обов'язки обох сторін, залучених у конфлікт, і підкреслювати обов'язок ображеної сторони прощати. Але він також розглядає богословський дискурс прощення, тобто чи є покаяння передумовою для прощення. У цьому питанні він розглядає та підтримує концепцію Мирослава Вольфа, який стверджує, що покаяння не є обов'язковою умовою прощення, особливо на першому етапі процесу

пробачення, де прощення не зумовлюється покаяттям чи готовністю виправити помилки. Розмірковуючи над цим, автор доходить висновку, що скривджена сторона має прощати, і це має бути не тільки у індивідуальних стосунках, але і в стосунках цілих спільнот.

Кетозер Аню Кевічуса в своєму есеї досліджує тему прощення в контексті драми Святого Письма, де відкрито, що Бог не залишив зіпсований світ, а продовжує дбати про нього через Своє прощення. Тому для автора прощення є найбільш адекватною екзистенційною позицією, настроєм і дорожньою картою для обговорення життя в цьому світі. Але прощення, на думку автора, не передбачає забути минуле, радше прощення звільняє майбутнє від визначення, домінування та кайданів минулого, пропонуючи справді вільну, безпрецедентну, радикально нову та творчу надію на примирення.

Але як бути людині, яка потерпає від стихійного лиха? На це запитання відповідає Ролекс М. Кейлінг у своєму есеї «Вразливість і бачення надії». Автор розглядає відлуння плачу у 8 розділі Послання до римлян на тлі катастроф на Філіппінах, зокрема тайфуну Йоланда, а також надій на визволення, які допомагають філіппінцям підноситися над найгіршими обставинами. Також автор показує роль церкви, яка є місцем плачу і надії у ці скрутні часи.

Як продовжувати учнівство Христа в травмованому суспільстві? Над цим міркує Рейчел С. Мутаї, починаючи з аналізу політичного, соціокультурного та релігійного контексту I ст., щоб зрозуміти, як церква сьогодні має навчати учнів. Цікаво, що авторка виділяє не тільки учнівство для тих, хто потерпає від лиха, але й самих наставників. Мета у тому, щоб не тільки дати зцілення, але й зміцнити стійкість людини. Авторка також наводить принципи стійкості громади, які церква має застосовувати, допомагаючи людям подолати травми та зцілитися. Головне, що зазначає Рейчел С. Мутаї, церква має бути для нас голосом справедливості та посередником примирення.

Примирення можливе тільки через прощення, але як прощати кривдника? На це складне питання відповідає Амос Вінарто Оей, який зауважує, що християнське прощення – це «любов серед людей, яким бракує любові». Водночас автор розрізняє християнське прощення і пробачення, потурання та забуття. Джерелом християнського прощення є Бог, а це означає, що християнське прощення відповідає вимогам справедливості через відновлення, а не відплату. Основою християнського прощення є Божа любов.

У процесі подолання травми необхідна допомога, тому Наджі Абі-Гашем розглядає пасторську та духовну реакцію на травми. У цьому есеї автор дає поради, як допомагати постраждалим, на що треба звертати увагу, а чого не варто робити у контексті болю і страждання. Цей есей

дуже практичний, ґрунтовний і допомагає розуміти як постраждалого, так і ефективні підходи, які ведуть до зцілення. Головним фактором, що допомагає постраждалому, є добре ставлення та відновлення соціалізації людини в суспільстві, відновлення її емоційного та духовного стану.

У контексті відновлення соціалізації людини Мельба Паділья Маггей та Аннабель Манзанілья-Манало у своїх есеях розглядають шляхи, які вони розробили під час допомоги людям після тайфуну Хайяна, від якого постраждали Філіппіни. Вони проводили дослідження й застосували для лікування травм постраждалих духовно-психологічний підхід. Цей підхід базувався на проведенні різноманітних дій, які відображали філіппінську культуру та були адаптовані до неї. Він відрізняється від психосоціальної підтримки, бо в основі є чутливість до духовного світосприйняття людини, тому такий підхід спирається на духовні ресурси та використовує традиційні ритуали й практики, які допомагають спільноті зцілитися. Також вони змінили терапевтичну парадигму, зосереджуючись на первинній допомозі, щоб людина далі самостійно справлялася з травмою. Ці дослідження дали декілька важливих принципів. Наприклад, допомагає не розповідь про травму, а емоційне вираження пережитого. Також автори зазначали, що величезну травму неможливо подолати, обмежуючись індивідуальним консультуванням або психосоціальною підтримкою за західними парадигмами, тому було запроваджено інноваційні ритуали зцілення у контексті спільноти, спираючись на притаманні місцевій культурі форми духовності.

Наступні три есеї, на відміну від цієї парадигми, пропонують дослідження, що базуються на наративному методі, коли проводяться інтерв'ю та обговорювання в групах. Юдза Іммура розглядає страждання камбоджійців та місію церкви. Він відходить від нехристиянського осмислення страждання та базується винятково на Біблії, зазначаючи, що страждання є позитивним елементом віри в Бога та входять до Божої навчальної програми, а «Євангелія процвітання» є одним із найбільших викликів для сучасної місії, бо люди орієнтуються не на зцілення і спасіння, а на матеріальне збагачення.

Світлана Кравчук і В'ячеслав Халанський дослідили травматизацію українців з початку війни 2014 р. Автори побачили важливість родини для зцілення від травм війни. Також виявили у церквах України негативну оцінку психології, що спонукало запропонувати навчання волонтерів і священників таких тем, як богословське обґрунтування появи зла, ПТСР, втрата і як пережити горе.

У наступному есеї Джон Стюард на основі дослідження зцілення руандійців в Африці дійшов до висновку, що фізичне зцілення тіла містить також психологічне та духовне зцілення людини. Місце, де відбувається зцілення, – це безпечний і вільний простір, в якому людина може спо-

кійно розповісти про свій досвід, без аналізу та оцінок минулого. На думку автора, головне у зціленні – це розповідати свої історії та слухати історії інших. Любов Бога до людини допомагає зцілитися, але автор бачить необхідність кожному зціленому йти далі – любити інших і допомагати їм зцілитися. Також автор розглядає деякі способи любити інших «як себе» (ритуали й обряди, символи і мистецтво). Позитивний вимір любові до ворогів – те, чим закінчується есей.

Дослідження Міхундо Ісесомо повертає нас у драматичні події громадянської війни в Демократичній Республіці Конго, що призвела до багатьох звірств, травм і болю людей, які живуть у страху і не мають надії на майбутнє, а дехто не хоче навіть будувати плани на майбутнє (бо вони не сподіваються жити довго, адже їх оточують групи повстанців, які можуть будь-коли напасти і вбити). Все це є викликом для церкви в суспільстві та відкриває можливості брати на себе відповідальність, яку має виконувати уряд.

Саме таку роль церкви розглядає Гледіс К. Мвіті в наступному есеї. На думку авторки, церква має бути надією на зцілення мільйонів людей, які борються з травмою. Тому вплив церкви може стати джерелом зцілення та примирення, якщо віруючі приділятимуть особливу увагу турботі про страждених і місії консультування. Але вона зазначає, що у контексті Африки треба розглядати цілісне лікування, тому що для африканців головною складовою цілісності є духовність, що виражається у вірі в Бога, участі у релігійних практиках, а для християн – також належності до церковної сім'ї та громади. Авторка розглядає низку принципів цілісного оздоровлення та те, як церква сприяє цьому. Вона також негативно ставиться до «Євангелії процвітання», та наполягає, що церкви мають працювати із громадою, відчуваючи її біль і страждання та бажаючи бути частиною її зцілення. Кожна помісна церква має стати джерелом надії у зціленні, але у зціленні континенту потрібна допомога світової церкви з розумінням культури Африки.

Перехід від загального оздоровлення континенту до конкретної практики ми бачимо у останніх трьох есеях книги «Подолання травми». Білл Фут убачає можливості допомоги для африканських чоловіків через проведення семінарів для зцілення від травм. На цих семінарах використовується інтерактивна педагогіка, орієнтована на навчання у процесі обговорення питань. На думку автора, біль повинен висловлюватися у спілкуванні та молитві, голосінні та малюванні історій душевної рани чи травми.

У свою чергу Лоррейн Фунт розглядає шлях зцілення травмованої людини через мистецтво та драму. Базовий принцип полягає в тому, що зцілення зазвичай приходиться не через інтелектуальні дискусії чи теологічні дебати, воно відбувається радше, коли серце відкривається для

Божого дотику та Божого цілющого Слова, а також коли інші небайдужі люди слухають і підтримують своєю присутністю. Книга закінчується есеєм Джона і Сенді Стюард, які розробили хресну літургію для подолання травм.

Книга написана доступно, читається легко, хоча деякі есеї містять елементи статистичного аналізу. Дослідження є надзвичайно корисними, бо, з одного боку, пропонують біблійне осмислення поняття травми і шляхи її подолання, з іншого – відкривають різноманітні підходи до подолання травми, враховуючи культуру, світогляд та причини травмування різних народів. Структура книги відображає намір головного редактора показати шлях від біблійного осмислення травми до конкретних практичних заходів для конкретних народів та для окремих груп людей (наприклад, чоловіки). Але цілком зрозуміло, що деякі практики, запропоновані у книзі, підходять одній етнічній спільноті, але зовсім не пасують іншій. З огляду на це варто розуміти, що книга пропонує методи чи принципи того, як знайти шлях допомоги постраждалим.

У цілому книга «Подолання травми» є цінним матеріалом для роботи з травмованими людьми. Глибина і різні контексти трагедії, розглянуті у книзі, допомагають осягнути складність травм і різноманітність шляхів подолання їх. Водночас треба зазначати контекстуальні та культурні відмінності у методах подолання травм і бути обережними у використанні цих методів в інших контекстах. Відкритим залишається питання взаємодії психології та Біблії, особливо в межах використання.

Також треба зауважити, що книга надає чимало матеріалу для осмислення війни в Україні та її наслідків для суспільства і церкви. Запропоновані в книзі підходи та методи будуть корисні для роботи з травмованими людьми в Україні. Проблема прощення та примирення в суспільстві – те, що в майбутньому чекає українців на шляху до зцілення їхніх травм, але осмислення цього процесу та роль у ньому церкви треба розглядати вже.